

PERSONALITĂȚI DIN VIAȚA LUI EMIL RACOVÎȚĂ CU ROL ÎN FORMAREA SA PROFESIONALĂ

Angela Bălan

Studiind biografia marelui biolog Emil Racoviță nu poți să nu remarci că marele său noroc a fost acela că s-a născut într-o familie de oameni înstăriți, dar și erudiți, cărturari de seamă ai vremii, ei înșiși cu alese însușiri, înclinații și activități pe țărâmul culturii. S-au ocupat foarte mult de învățătura fiului lor și tot timpul îi vor îndruma pașii.

Astfel, cea mai mare realizare este aceea că primul dascăl de școală elementară este chiar Ion Creangă - cel mai mare scriitor al nostru, mare povestitor. Totdeauna Emil Racoviță își va aminti despre lecțiile sale care erau înflorite cu povești și care au altoit în sufletul său de copil gândirea țărânului moldovean, farmecul limbii neoase și iubirea pentru popor.

Dar aceasta, și pe fondul copilăriei petrecute la conacul de la Surăneștii Vasluiului, conac care era împrejmuit cu un parc frumos cu o mare diversitate de specii de plante, flori, arbori. Următorul pas este la școala secundară. Urmează cursurile liceului numit "Institutul Academiei Iași" unde are ca profesori nume ilustre de care își va aminti toată viața precum Gr. Cobălcescu, Lambrior, I. Culianu, P. Poni etc.

În acest sens notează mai spre bătrânețe ilustrul biolog: "Am avut în liceu profesori cărora țin în orice ocazie să mă închin căci oameni ca aceia nu știu dacă vor mai fi mulți ...

Acuma este perioada când în sufletul său de adolescent și avid de cunoaștere i se imprimă dragostea pentru știința vieții și pentru interpretarea ei evoluționistă. Un nume se desprinde și în această perioadă și anume Grigore Cobălcescu, dascăl erudit la școala căruia s-au format o pleiadă de biologi ca: N. Leon, Gr. Antipa, P. Pujor și alții.

În onoarea și amintirea acestuia Emil Racoviță dă numele lui Gr. Cobălcescu uneia din insulele descoperite în pustiul înghețat din ținuturile antarctice în timpul expediției pe Belgica. Aceasta se regăsește pe schițele și hărțile pe care le întocmește în timpul expediției din momentul când în 27 ianuarie 1898 pătrunde în interiorul țărmurilor de gheață. Tot în timpul studiilor liceale, avid de cunoaștere citește și el foarte multe articole din revista **Contemporanul** despre care N. Leon își amintește (în cartea **Pe urmele lui Grigore Antipa** a lui Șt. Negrea) că produsese "o adevărată psihoză" în rândul liceenilor la Institutele Unite care de fapt era aspru sancționată de către conducerea vremii. Căci aceiași sete de cunoaștere ca și vocația de zoolog care îi unește de pe băncile școlii îi găsește și ca întemeietori ai unei ramuri importante ale biologiei animale pe Gr. Antipa (1867-1944) și Dimitrie Voinov (1867-1951). Chiar dacă familia a dorit ca tânărul Emil Racoviță să urmeze dreptul, pentru care și pleacă la Paris însoțit de familie, acesta se înscrie la facultatea de drept la care după 3 ani își ia licența în drept, însă în paralel audiază și cursurile școlii superioare de antropologie care își pun amprenta definitiv asupra convingerilor sale evoluționiste. Acest fapt

determină, ca, în 1889 Emil Racoviță să se înscrie la facultatea de Științele Naturii și de aici orientarea definitivă spre aceste științe.

Un mare nume de care se leagă formarea sa ca naturalist, studiile spre care se îndreaptă, este conducătorul celei mai prestigioase școli de zoologie de la Sorbona - Henri-Lacaze-Duthiers precum și George Pruvot, conferențiar la aceeași facultate. Henri-Lacaze-Duthiers îi dă deplină libertate de a lucra în laboratorul său. Datorită timpului de lucru cu G. Pruvot precum și vacanțele petrecute împreună în stațiunile de la Roscoff și Banyuls-sur-Mer se va lega și cimentă o mare prietenie cu acesta.

Tot acum își afirmă și putenica personalitate: se observă la el o rară înzestrare fizică și spirituală, înalte principii morale și sociale.

Tocmai datorită acestor trăsături colegul și prietenul său J. Guiart își amintește de Emil Racoviță și afirmă următoarele: "Printre camarazii noștri de atunci o grupare simpatcă s-a format repede în jurul lui Emil Racoviță cu atât mai mult cu cât în toată viața sa acest mare democrat va avea plăcerea să organizeze și chiar să conducă" și tot el notează când își amintește de excursiile studențești: "În aceste excursii Racoviță era întotdeauna cel care antrena la veselie, până când a devenit organizatorul unitar" Poate de pe acum se întrezărește în personalitatea sa viitorul mare participant la expediția Belgică.

Când se alcătuia echipajul pentru expediția la Polul Sud, prof. Henri-Lacaze-Duthiers din Paris și Van Beneden din Liège îl recomandă ca unic naturalist pentru expediție pe Emil Racoviță. Acest lucru avea loc chiar și în condițiile în care personalitatea sa se afirma prin neînduplecata consecvență a principiilor sale evoluționiste, a principiilor științifice și sociale. Mai mult, Emil Racoviță, rămâne neclintit în convingerile sale și are tăria de a rămâne pe poziție chiar în fața profesorului și mentorului său Henri-Lacaze-Duthiers, care nu era evoluționist.

Și pe drept expediția avea numai de câștigat prin includerea sa la bordul vasului, fapt ce s-a adevărit prin diversitatea și bogăția materialului biologic dar și a materialului documentar. Dar seriozitatea cu care Emil Racoviță privește această expediție derivă și din felul cum pregătește toate materialele de laborator necesare în expediție.

Traversează Atlanticul, traversare pe care o suportă foarte greu. Vasul face o escală la Rio de Janeiro, pe 22 oct. 1897, urmând să plece apoi spre Punta Arenas. Dar din cauza răului de mare hotărâște să se îmbarce pe un alt vas mai rapid - Oravia - care tocmai atunci pleca din Rio și ajungând doar în 5 zile la Punta Arenas, are un avantaj de 20 de zile, timp pe care îl folosește pentru a explora pampasurile și pădurile necercetate ale Patagoniei. Și din această fază a călătoriei există foarte mult material recoltat dar și schițe, hărți, note de impresii și scrisori, notații pe care și le face zilnic despre fiecare pas făcut în aceste ținuturi necercetate.

Există toată corespondența sa și la cererea lui T. Maiorescu, tatăl său i le predă și sunt publicate în **Convorbiri Literare**, care împreună cu jurnalul de bord alcătuiesc o adevărată capodoperă memorialistică. Din aceste scrisori se desprinde darul de povestitor pe care l-a învățat de la primul său dascăl Ion Creangă, căci aceste descrieri te fascinează și te fac să vezi cu ochii minții locurile respective de parcă ai fi acolo.

În rândurile care urmează vom reda doar câteva crâmpeie din câteva scrisori

despre care aminteam, crâmpetele care mie mi s-au părut a fi mai deosebite.

Madeira, 11 sept. 1897

“Chiar acum ne-am oprit în portul Madeira... De atunci până la 28 august (când se îmbarcaseră) am avut întruna vreme rea, vânt nepriincios, adesea furtuni de puțină durată, cu ploaie și cu frig... Ce desfătare e navigațiunea noastră nu vă puteți da seama de senzațiunea de voluptate ce ai când, după masă te plimbi pe dunele sau te întinzi într-un fotoliu și privești asfințitul și răsăritul lunii... Peste câteva zile voi începe să lucrez și n-are să-mi lipsească materialul de lucru. Ce de animale! Ce de animale! Cu toate că nu pot vedea decât suprafa, apei și aceasta de la înălțimea dunele”.

În alta datată 22 oct. 1897m Rio de Janeiro:

„... De la Madeira am avut tot o vreme minunată. Ce frumos e să treci cercul Tropicului, ce splendid e portul Rio. Nu vă spun decât aceste puține cuvinte, mâine și mai târziu voi da și amănunte. Doamne! Ce bună e cafeaua în țara aceasta și ce frumoase sunt femeile ce zăresc!”

În alta, datată 24 oct. 1897, Rio de Janeiro, referindu-se la ritualul ce li s-a aplicat la trecerea liniei și: “Ce să spun de călătoria de la Madeira până aici? Tot timpul plutești între cer și mare, nimic nu vine să facă diversiune la monotonii a priveliștei... Toți neofii - printre care și eu, adevărații cei care nu trecuse încă linia - au fost rași cu un briciu mare din lemn de bărbierul Majestății Sale Neptun, după ce au fost mai înainte grozav mânjiți cu funingine și făină. După aceea au fost botezați cu mari găleți de apă!...” Cu privire la locuri și oameni scrisoarea urma: “De pe bastiment casele par frumoase, palatele mărețe, monumentele luxoase și bine clădite; pe uscat și prin strade văd că aceasta nu e decât fațadă... Stradele sunt necurate, acele palate grandioase sunt mai tot neisprăvite și crăpate, bucăți de ipsos se desprind... Dar oamenii! Ce mai salată de negri, portughezi, indieni și străini de tot felul. Oamenii cu dare de mână sunt chic dar ar face să plesnească de invidie. Moldovalahul care chefuluiește la Paris și alături de ei vezi niște negra sau semigoi niște inși acoperiți cu zdrențe murdare”

În altă scrisoare, datată 2 noiembrie 1897 de pe bordul vasului Oravia începe prin a explica iar de ce nu a stat la bordul Belgicăi să navigheze și a ajuns înainte la Punta Arenas. În acest sens notează și „... m-am dus înainte la Punta Arenas să aduc ceva animale. Am de stat o lună în acea nobilă țară și ascultați ce noroc am... Am făcut cunoștință pe vapor cu Don Francesco Moreno... Acest Domn Director al Muzeului de La Plata e numit președinte al Comisiei argentine de delimitare dintre Chile și Argentina. Se duce să lucreze tocmai la Punta Arenas și înălăuntrul țării, și ca început face o călătorie de 2 săptămâni la Sierra (partea muntoasă a țării) „, continuă „Vom călători prin urmare sub protecțiunea oficială a Republicii Argentina, care, de altminteri, nu e necesară...” și continuă spre sfârșitul scrisorii cu privire la meniul zilnic “... E de neînchipuit cât mănânc, cu toate că felul englezesc de a găti nu e tocmai faimos. La 6 ½ dimineța cafea cu pesmeți, la 9 dejun breakfast de 8 feluri, la 1 lunch 12 feluri și la 9 ½ cafea și pesmeți. Avem tot acum ouă, carne proaspătă, lapte, fructe variate; mai bine gătit sunt plăcintele și prăjiturile...”

Cu privire la fauna ținuturilor, într-o scrisoare datată 7 noiembrie 1897 nota: pe țărmul unei lagune cu ape argiloase, numită Laga Blanca, o imensă populație

păsărească mișună prin apele joase și pe țărm: găște, rațe sălbatice, goelanzi și pescăruși în număr de mii și mii. Traversăm un istm care separă lacul de o altă lagună populată de cârduri imense de flamingo.

Siluețele înalte și delicate ale acestor păsări cu picioare subțiri și lungi, cu gâtul suplu, curbat în linii elegante, cu penajul de un trandafiriu pastel și cu vârful aripilor purpuriu, oferă o priveliște încântătoare, a cărei finețe n-ar putea s-o redea decât pensula măiastră a unui pictor japonez“ „...“

N-am văzut nicicând un spectacol mai sublim ca zborul acestor păsări diafane pe fondul albastrului de zmalț al zării senine, boltită deasupra piscurilor înzăpezite ale Anzilor. Privesc mult la feerica imagine de basm și doar într-un târziu am galopat în urma tovarășilor mei”- și tot așa continuă: “O vulpe probabil Covis griscus rostogolea niște ouă iar Morena îmi explica ce era cu rostogolirea ouălelor de către vulpi, printre pietre, ca așa să se spargă și să le consume...”, și conchide “...Deci trebuie să constat că basmul cu vulpea șireată nu se dezmințe nici în Patagonia”.

Continuă cât de încântat este de locuri, iată într-o scrisoare datată 25 noiembrie 1897, Punta Arenas: “ Sunt încântat de excursiunea mea, țara e splendidă, clima aceeași în Pampas, pășunile sunt pline de oi, de vite mari, de cai, pădurile sunt minunate cu copacii lor enormi, creșcuți fără regulă...” „... Ce viață totdeauna frumoasă și liberă... spații locuite de guanaco (o speță de lama), de cerbi, de cai sălbatici, de păsări nenumărate pe lacuri și bălți, sau păduri uriașe cu papagali, păsări-muște, tot felul de zburătoare...” și mai departe “ Belgica n-a sosit încă, plec dar mâine în Port-Famine. “ „ E un mic golf al strămtorii lui Magellan, înconjurat de munți înalți și păduri mari, deoarece nu sunt pășuni, e nelocuit, deși e aproape de Punta Arenas.”

În alte câteva scrisori dă numele locurilor pe unde trec: de la Port-Famine se îndreaptă spre Usuguaya, care este o stațiune în canalul Beagle și în Țara-de-Foc, iar de aici spre Melbourne (după cum anunță în scrisoarea din 13 decembrie 1897, Punta Arenas). Ajunși aici, ajunge și Belgica și se îmbarcase pe vasul Belgica.

Cu privire la condițiile de pe vas, iată ce notează în legătură cu condițiile mizere în care o duceau și convețuirea cu diferite specii de animale (din impresiile și notele de călătorie): “ și starea lucrurilor nu se îmbunătățea de loc, șobolanii năvăleau prin locuințele (cabina a se citi) noastre din ce în ce mai mulți...” și mai departe “Ba încă într-o noapte pe când dormeam un șobolan se amuză să tragă de colțul cuverturii care îmi acopera capul. Era prea mult. Socoteam această faptă ca o insultă față de zoologie și deșteptai pe d-nul Cook, care ca medic, deci pe jumătate biolog, putea să înțeleagă mai bine...” Scrisoarea continuă pe același ton și cum s-au mobilizat pentru a prinde nebdădăosul șobolan care îndrăznise așa ceva și iată o frază despre exemplarul prins până la urmă, nu fără mari eforturi: “O mândrețe de animal, gătit cu o coadă lungă, ridică capul deasupra pragului...”

În publicațiile vremii s-a scris mult despre faimoasa expediție la Polul Sud, despre mersul ei, despre oameni, despre rezultatele expediției, despre traiul în comun.

Iată ce comunica într-o scrisoare particulară adresată de către comandantul vasului de Gerlache, unui număr din **Independence** și extrag următoarele:

Zoologul expediției Emil Racoviță se îmbarcase la Rio pe un vapor repede ca să ajungă cu câteva săptămâni înaintea noastră. L-am găsit încântat de modul cum a putut să-și întrebuințeze vremea în interiorul țării. E. Racoviță a avut norocul să întâlnească pe D. Moreno, Directorul Muzeului de La Plata și au făcut împreună o

excursiune de 20 zile în munți...”

Sau redau aici o altă frază dintr-o scrisoare a unui locuitor din Anvers, participant la expediție de Gerlache, trimisă ziarului De Workov (datată Bruxelles, 31 ianuară 1898) în care înfățișează și mediul moral în care trăiește compatriotul nostru E. Racoviță:

Știți că deși tânăr, am o mare experiență a vieții. Ei bine, vă pot încredința că soarta noastră e de invidiat, în puterea cuvântului. Mulți dintre proletari ar vedea în traiul nostru îndeplinirea faimoase lozinci - **Libertate, egalitate, frăție ...**“

Chiar dacă în final echipajul iese din “noaptea polară” de 13 luni cum o numeau ei înșiși, epuizați complet la propriu și la figurat, Emil Racoviță aduce cu sine un imens material despre fauna și flora Polului Sud - a Antarcticei, material care va sta la baza mersului științelor naturii, a alcătuirii de noi și valoroase colecții, un material ce va sta la baza studiilor ulterioare ale celorlalți biologi dar și a următoarelor generații de studenți.

Resumè

Cet ouvrage présente quelques considérations sur la vie et la personnalité d'Emil Racoviță.

Dans la première partie sont présentées des personnalités qui ont contribué à la formation du futur savant: l'écrivain Ion Creangă son premier maître, Gr. Cobălcescu - professeurs au lycée “Les Etablissements Unis de lassy”, les professeurs, Henry-Lacaz-Duthiers et Van Beneden de l'Université de Sorbonne de Paris, de même que des camarades d'école, des futures personnalités en biologie comme: Gr. Antipa, Nicolae Leon.

Dans la deuxième partie de l'ouvrage sont présentés des fragments de quelques lettres d'Emil Racoviță, qui décrivent et représentent fidèlement des moments de l'exposition renommée avec le bateau “Belgica” dans les régions de l'Antarctique, aux environs des années 1897-1899.

Elles mettent en évidence, les impressions de l'homme de science ainsi que son talent de narrateur.

NOTE:

1. I. Ceașescu, Mohan, Gh; Emil Racoviță Întemeietorul biospeologiei românești (1867-1947); Din viața și opera marilor biologi: Ed. Did. și Pedagogică, Buc., 1977, p. 221-224.

2. Colecția „Știința învinge”; Ed. Tineretului, 1958; E. Racoviță spre Polul Sud prin Patagonia și spre Polul Sud; Note și impresii de drum din expediția antarctică pe vasul Belgica, 1897-1899, p. 25, 95-96.

3. Expedițiunea antarctică Belgiană și d-nul Emil Racoviță; Convorbiri literare, Buc., XXXII (1898), p. 243-260.

4. Gârneață, Al. Un savant român la Polul Sud; Flacăra, Buc. II (1953) nr. 3, Martie, p. 12.

5. Centenar E. Racoviță, Buc., an XX, noiembrie-decembrie 1968, p. 24.